

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

PEDAGOGIKA YO'NALISHIDA OTM BOSHQARUV TIZIMLARIDA AKMEOLOGIK YONDASHUVLAR

*Ma'murov Baxodir Baxshulloevich,
Buxoro davlat pedagogika instituti rektori, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor*

Annotatsiya. Oliy ta'lim muassasalari shaxs va jamiyat kelajagini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ta'limning dinamik tabiati o'quvchilarning o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondirish uchun doimiy takomillashtirish va moslashishni talab qiladi. Akmeologiya, shaxsiy va kasbiy rivojlanish fani, oliy ta'limni boshqarish tizimlarini, xususan, pedagogika sohasida takomillashtirish uchun qimmatli asos yaratadi. Ushbu maqola oliy ta'limni boshqarishda akmeologik yondashuvlarning ahamiyati va ularning pedagogik amaliyotga ta'sirini o'rganadi.

Kalit so'zlar: Akmeologik yondashuv, pedagogika instituti, takomillashtirish, yuqori natijalarga erishish.

Akmeologiya yunoncha «akme» eng yuqori nuqta yoki cho'qqi degan ma'noni anglatadi, shaxsiy va professional rivojlanishning eng yuqori darajasiga erishishga qaratilgan. Oliy ta'lim sharoitida akmeologiya talabalarni potentsial, o'z-o'zini kashf qilish, rivojlantirishga urg'u beradi. Ushbu yondashuv pedagogikaning samarali o'qitish va o'rganish tajribasini osonlashtirishga intiladigan maqsadlariga mos keladi.

Zamonaviy oliy pedagogik ta'limning rivojlanish tendentsiyalaridan biri akme-yo'naltirilgan yo'nalish hisoblanadi. Maqsad - bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiylashtirish, kasbiy o'zini o'zi belgilash va o'quvchilarning o'qishdagi yutuqlari uchun shaxsiy javobgarligini ta'minlash. Tadqiqot maqsadi pedagogika oliy o'quv yurtlarida o'qituvchilarni tayyorlashda akmeologik yondashuvni joriy etish nazariyasi va amaliyotini tahlil qilishdan iborat.

Akmeologik yondashuvni qo'llash tarixi akmeologiyaning fan sifatida evolyutsiyasi bilan chambarchas bog'liq. Olimlarning fikricha, 20-asrning oxirlarida akmeologiya institutsionalizatsiya davridan o'tdi [1]. Shuni ta'kidlash kerakki, institutsionalizatsiya davri ijtimoiy voqelikni o'rganish metodologiyasi sifatida akmeologik yondashuvni joriy etish nazariyasi va amaliyoti sohasidagi faol ish bilan tavsiflanadi. Akmeologik hodisalarning mohiyati (akme, professionallik, etuklik, kompetentsiya, potentsial, strategiya, algoritm, optimallashtirish, o'z-o'zini amalga oshirish, mukammallik, o'z-o'zini anglash, mahsuldorlik va boshqalar) o'rganildi. Rivojlanayotgan akmeologik atamalarning ilmiy aks ettirilishi va terminologik apparatning shakllanishi mavjud edi. Fan taraqqiyotining nazariy asoslarini o'rganish uning metodologiyasi va nomologiyasining paydo bo'lishiga olib keldi. Boshqa fanlar bilan aloqa nuqtalarini o'rganish o'zining uslubiy vositalariga asoslangan texnologik bazaning paydo bo'lishiga yordam berdi [1,2,3,4,5,6,7,8].

Akmeologiyani institutsionalizatsiya qilishning aniqlangan jihatlarini «umumiy» falsafiy toifasi pozitsiyasidan tahlil qilish tavsiya etiladi.

Birinchidan, B.G. Ananyevning ilmiy merosini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, akmeologik yondashuvning muhim xususiyatlariga birinchi navbatda shaxs, faoliyat sub'ekti va individuallik kabi xususiyatlar o'zaro bog'liq bo'lgan ajralmas hodisa sifatida qaraydigan paradigmani kiritish maqsadga muvofiqdir. Keyin «haqiqiy inson salohiyati»ni rivojlantirishning bosqichma-bosqich tabiati g'oyasini kiritish kerak: tayyorgarlik, boshlanish, kulminatsiya (cho'qqilar), tugatish va aksioma. «Olimning fikricha, o'smirlik va erta balog'at davrida operativ xotira va diqqatni almashtirish, shuningdek, og'zaki-mantiqiy muammolarni hal qilishning eng yuqori tezligi kuzatiladi [3].

Ikkinchidan, K.A. Abulxonova tomonidan akmeologiya kontekstida mavzuning nazariy kontseptsiyasi e'tiborga loyiqdir.

Takrorlanadigan va tadqiqot metodologiyasi sifatida akmeologik yondashuvning o'ziga xosligini aniqlaydigan xususiyatlar aniqlandi: akmeologik hodisalardan foydalanish (akme, professionallik, salohiyat, o'z-o'zini takomillashtirish); inson tashkilotining turli darajalari o'rtasidagi munosabatlarga asoslangan nazariy tamoyillar; mumkin va dolzarb dialektikaga asoslangan inson tadqiqotining mantiqiyliigi; «Eng yaxshi maqsadlarga erishish uchun eng yaxshi vositalarni tanlash» axloqiy tamoyiliga asoslangan insonni o'rganishdagi axloq. Amalga oshirilgan ishlar «maxsus» falsafiy toifadagi aspektda akmeologik yondashuvning tavsifiga o'tishga imkon berdi.

Akmeologik yondashuvning xususiyatlari, birinchi navbatda, o'quvchilarning o'z-o'zini kuzatish, o'z-o'zini nazorat qilish, o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini rivojlantirish orqali kasbni eng yuqori darajada o'zlashtirish istagini tarbiyalash bilan bog'liq maqsad va vazifalarda aniq namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, pedagogik hodisa, qonuniyatlarni bilish metodlarida (qiyosiy tahlil, ekspert bahosi, kuzatish). Uchinchidan, kelajakda o'qishda, kasbda va boshqa ijtimoiy institutlarda cho'qqilarga erishishga imkon beradigan yuqori samarali mualliflik faoliyati tizimini rivojlantirishda ifodalangan natijalar. To'rtinchidan, butun ta'lim yo'nalishi bo'ylab o'qituvchining ishini akmeologiya nuqtai nazaridan o'rganishga tizimli yondashuv «pedagogik tizim» tushunchasining mohiyatini belgilaydigan pedagogik faoliyatning yaxlit nazariyasini shakllantirishga imkon beradi. O'qituvchining mehnat unumdorligi darajasi, erishayotgan natijalari va mehnat unumdorligi darajasining o'zgarishiga ta'sir qiluvchi omillar va shunga mos ravishda professionallik cho'qqisiga erishish o'rtasidagi bog'liqlik.

21-asrning boshidan akmeologik yondashuvni pedagogika institutlariga joriy etish jarayonini aks ettiruvchi ilmiy manbalar tahlili quyidagilarni ko'rsatdi:

birinchidan, bo'lajak o'qituvchilarini tayyorlashning butun tarixi pragmatik maqsadlarga asoslanadi, ya'ni, muayyan tarixiy davrda jamiyatning dolzarb muammolarini hal qilishga bo'ysunadi. Ikkinchidan, oliy o'quv yurtida bo'lajak o'qituvchini tayyorlashning milliy mexanizmi umumlashtirilgan va hujjatlashtirilgan. Uchinchidan, o'qituvchini kasbiy tayyorlash jarayonini ilmiy asoslash ikki yondashuv atrofida jamlangan: funksional va shaxsga yo'naltirilgan. To'rtinchidan, pedagogika oliy o'quv yurtlarida o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayoniga akmeologik yondashuvni joriy etishni o'rganuvchi ilmiy ishlar aniq etarli emas, bu esa maktablarda ushbu fanni o'qitish sifatini sezilarli darajada pasaytiradi.

Shunday qilib, pedagogika institutida o'qituvchini tayyorlashda akmeologik yondashuvni amalga oshirish bilan bog'liq individual xususiyatlar aniqlandi: shaxsning kasbiy xususiyatlari, shaxsning kasbiy ixtisosligi, kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish, fanning o'zini o'zi takomillashtirish. faoliyat. Ushbu kontekstdagi akmeologik yondashuv fani o'qituvchilarining o'zlarining axloqiy qadriyatlar tizimiga asoslanib, ratsional iqtisodiy sub'ektlar va mutaxassislar sifatida rivojlanish va o'z-o'zini rivojlantirish traektoriyalarini ishlab chiqishga, pedagogik muammolarni samarali hal qilishga qaratilgan. Pedagogika institutida talaba tayyorlash jarayonini tashkil etishning uslubiy strategiyasi sifatida akmeologik yondashuv o'qituvchisining o'qishga o'tish imkoniyatlarini kengaytiradi, chunki u birinchi navbatda insonning asosiy qadriyatini va uni shakllantirishning butun jarayonini tan oladi. O'qituvchining akmeologik salohiyati umuminsoniy qadriyatlar va maqsadlar prizmasi orqali ko'rib chiqiladi. Aftidan, o'qituvchining shaxs sifatida pedagogika institutida o'qish jarayonida o'z ehtiyojlarini oliy o'quv yurtlarida o'qish sharoitlari bilan muvofiqlashtirish asosida optimallik – nooptimallik mezonini bo'yicha oqilona tanlov qilishdan iborat.

Ko'rinib turibdiki, o'qituvchining pedagogika institutida o'quv jarayonida faoliyat sub'ekti sifatidagi vazifasi qobiliyat, tajriba va o'zaro muvofiqlashtirish asosida optimallik mezoniga ko'ra oqilona tanlov qilishdan iborat.

Ikkinchidan, u o'qituvchilarning o'quv va maktabdan tashqari va umuman, ijtimoiy faoliyatini takomillashtirish, yaxlitlikka, optimal yuqori darajaga ko'tarilish deb hisoblaydi.

Uchinchidan, o'qituvchining faoliyati real, suboptimaldan idealga, optimalgacha bo'lgan ikki qutb oralig'ida o'tishini, shu bilan birga u cheksiz ehtiyojlar qonuniga ko'ra doimiy ravishda yuzaga keladigan ehtiyojlarni belgilaydigan ehtiyojlarning paydo bo'lishiga asoslanishini hisobga oladi.

To'rtinchidan, u o'qituvchining ideal, optimal va kelajak bilan solishtirganda akmeologik salohiyatini shakllantirishning hozirgi darajasiga qaratilgan.

Beshinchidan, fan o'qituvchilarini ijtimoiy hayotning turli jabhalaridagi akme yo'naltirilgan muloqot ishtirokchilari sifatida shakllantirishga yordam beradi.

Oltinchidan, ijtimoiy rollarni aniqlashda o'qituvchi shaxsiyatining ichki rivojlanish jarayonlari va o'quv, kasbiy, darsdan tashqari faoliyat sub'ekting tashqi harakati o'rtasidagi o'zaro ta'sirni optimallashtirishni ta'minlaydi.

Shunday qilib, «umumiy», «maxsus», «yagona» toifalari pedagogika institutida o'qituvchilarini tayyorlashda akmeologik yondashuvni joriy etish jarayonlarini o'rganish uchun falsafiy vositalardir. Umumiy toifaga murojaat qilish pedagogik institutda o'qituvchilarni tayyorlashda akmeologik yondashuvni qo'llashning uslubiy jihatini tavsiflash imkonini berdi; maxsus toifaga o'tish uy bekasi o'qituvchini tayyorlashda akmeologik yondashuvni qo'llashning tashkiliy-metodik (texnik) jihatini aniqlash imkonini berdi; yagona toifaga o'tish o'qituvchilarni tayyorlashda akmeologik yondashuvni qo'llashning kasbiy-pedagogik jihatini asoslash imkonini berdi.

Xulosa. Akmeologik yondashuvlar, xususan, pedagogika sohasida oliy ta'limni boshqarish tizimlari uchun o'zgaruvchan asosni taklif qiladi. Talabalarga yo'naltirilgan ta'lim, shaxsiylashtirilgan yo'llar, yaxlit rivojlanish va o'qituvchilar uchun uzluksiz kasbiy rivojlanishni birlashtirgan holda, muassasalar shaxsiy va kasbiy o'sishning eng yuqori darajalariga yordam beradigan muhitni yaratishi mumkin. Imtiyozlar akademik muvaffaqiyatdan tashqari, talabalarni zamonaviy dunyoning murakkabliklarida harakat qilishga va jamiyatga mazmunli hissa qo'shishga tayyorlaydi. Oliy ta'lim rivojlanishda davom

etar ekan, akmeologiya tamoyillari odamlarga o'zlarining eng yuqori potentsiallariga erishishga imkon beradigan ta'lim tajribasini yaratish uchun yo'l xaritasini taqdim etadi.

Adabiyotlar

1. Bakhodir Mamurov. Scientific basis of the acmeological approach to the process of training and education. <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/348>
2. Ma'murov, B., & Xamrayev, I. (2021, March). PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL TRAINING OF UNIVERSITY TEACHERS IN THE CONTEXT OF EDUCATION OF ADULTS. In Конференции. https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0,5&cluster=8267210249750400293
3. В И Кравчук, ББ Маъмуров, КК Кобилжонов. Воспитание и спорт. <http://213.230.96.51:8090/files/ebooks/Jismoniy%20tarbiya%20va%20sport/FIZICHESK%D0%90YA%20VOSPIT%D0%90NIE%20I%20SPORT.pdf>
4. Маъмуров, Б. Б., & Хамраев, И. Т. (2020). Субъективные особенности ценностного отношения студентов к специальным тестам «АЛПОМИШ» и «БАРЧИНОЙ». In Педагогическое образование: вызовы XXI века (pp. 417-421). <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&hl=ru&cluster=1813447085392371526>
5. Ma'murov, B. B. (2019). Forming Future Teachers' Competence in Educational Process Design based on Acmeological Approach. Eastern European Scientific Journal, (1). https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:UebtZRa9Y70C
6. Маъмуров, Б. (2019). Физическая активность и развитие интеллекта человека. Педагогическое образование и наука, (6), 132-134. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:4T0pqqG69KYC
7. Mamurov, B. B. (2017). Forming Skills of Academic Process Design for Future Teachers and Methods of Determining Its Quality. Eastern European Scientific Journal, (1), 156-159. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:hqOjcs7Dif8C
8. Маъмуров, Б. Б. АКЦИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА. ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА, 120. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:4DMP91E08xMC
9. Маъмуров Б.Б. Акмеологический подход к воспитанию молодого поколения в наследии предков. http://www.manpo.ru/manpo/publications/ped_obraz/n2016_03.pdf#page=147
10. Mamurov Bakhodir B. Forming skills of academic process design for future teachers and methods of determining its quality. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28408580>